

Історико-політичні проблеми сучасного світу.
2026. Т. 53. С. 60-69

Modern Historical and Political Issues,
2026, Vol. 53, pp. 60-69

УДК 327.7:008

<https://doi.org/10.31861/mhpi2026.53.60-69>

Любов Мельничук¹

Концептуалізація понять «гуманітарне співробітництво» та «співробітництво у гуманітарній сфері» в сучасному науковому дискурсі

У статті здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз понять «гуманітарне співробітництво», «співробітництво у гуманітарній сфері», «гуманітарна сфера» та «гуманітарні принципи» в контексті сучасних міжнародних відносин. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю єдності у трактуванні зазначених категорій у науковому дискурсі, що ускладнює як теоретичне осмислення гуманітарної проблематики, так і практичну реалізацію гуманітарної політики на національному та міжнародному рівнях. Особливу увагу приділено аналізу підходів до визначення гуманітарної сфери як сукупності соціокультурних, освітніх, наукових і гуманітарно-правових практик, спрямованих на забезпечення розвитку людини та суспільства.

У роботі розмежовано поняття «гуманітарне співробітництво» та «співробітництво у гуманітарній сфері», що часто вживаються як синонімічні, однак мають різні змістові акценти: перше охоплює ширший спектр міжнародної взаємодії, включаючи нормативно-ціннісний вимір, тоді як друге акцентує увагу на конкретних напрямках практичної діяльності. Окремо розкрито сутність гуманітарних принципів як базових орієнтирів міжнародної взаємодії, серед яких виокремлено гуманність, неупередженість, нейтральність та незалежність.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у наукових дослідженнях, освітньому процесі та при розробці стратегій гуманітарної взаємодії, зокрема в умовах сучасних кризових і конфліктних ситуацій.

Ключові слова: політика, гуманітарне співробітництво, співробітництво у гуманітарній сфері, гуманітарні принципи, міжнародні відносини, громадське здоров'я, політика громадського здоров'я.

Liubov Melnychuk¹

Conceptualizing “Humanitarian Cooperation” and “Cooperation in the Humanitarian Sphere” in Contemporary Academic Discourse

The article offers a comprehensive theoretical and methodological analysis of the conceptual foundations of “humanitarian cooperation”, “cooperation in the humanitarian sphere”, “humanitarian sphere”, and “humanitarian principles” within the framework of contemporary international relations. The relevance of the study is due to the absence of a unified and consistent interpretation of these categories in modern academic discourse, which significantly complicates both the development of coherent theoretical approaches and the effective implementation of humanitarian policies at national and international levels.

The research systematically examines existing scholarly approaches to defining the humanitarian sphere as a multidimensional domain encompassing socio-cultural, educational, scientific, and legal

¹ Кандидатка політичних наук, доцентка кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна.
PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of International Relations and Public Communications, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine.
E-mail: l.melnichuk@chnu.edu.ua, <http://orcid.org/0000-0002-6380-5610>.

practices aimed at ensuring sustainable human development, social cohesion, and the protection of fundamental human values. Particular emphasis is placed on clarifying the conceptual boundaries and functional distinctions between “humanitarian cooperation” and “cooperation in the humanitarian sphere”. While these terms are often used interchangeably in academic and policy contexts, the study demonstrates that “humanitarian cooperation” represents a broader category that integrates value-based, normative, and ideological dimensions of international interaction. In contrast, “cooperation in the humanitarian sphere” is interpreted as a more practice-oriented concept focused on specific sectors and mechanisms of collaboration.

Furthermore, the article explores the essence and role of humanitarian principles – humanity, impartiality, neutrality, and independence – as fundamental guidelines that shape the nature of international humanitarian engagement and ensure its ethical and operational integrity.

The scientific novelty of the study lies in the systematization and conceptual differentiation of key humanitarian categories, contributing to the refinement of the theoretical apparatus of international relations. The practical significance of the findings is reflected in their applicability to academic research, higher education curricula, and the formulation of effective strategies for humanitarian interaction, particularly in the context of contemporary global crises and conflict situations.

Keywords: politics, humanitarian cooperation, cooperation in the humanitarian sphere, humanitarian principles, international relations, public health, public health policy.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному науковому дискурсі міжнародних відносин і публічної політики відсутня єдність у трактуванні понять «гуманітарне співробітництво», «співробітництво у гуманітарній сфері», «гуманітарна сфера» та «гуманітарні принципи». Наявні підходи часто є фрагментарними, міждисциплінарно розрізненими та нерідко змішують нормативно-правовий, політичний і практичний виміри. Це призводить до термінологічної невизначеності, підміни понять і ускладнює як теоретичне осмислення, так і практичну реалізацію гуманітарної політики та міжнародного співробітництва. Особливою гостроти проблема набуває в умовах сучасних глобальних викликів, зокрема збройних конфліктів, гуманітарних криз, міграційних процесів, де чіткість понятійного апарату є передумовою ефективною координації дій держав, міжнародних організацій і громадянського суспільства.

Наукова проблема полягає у необхідності теоретичного та методологічного обґрунтування визначення і розмежування зазначених понять, а також встановлення їх співвідношення в структурі сучасного гуманітарного дискурсу.

Аналіз джерельної бази дослідження. Теоретичний аспект питання співпраці у гуманітарній сфері представлено у наукових працях та публікаціях зарубіжних та вітчизняних дослідників, які розкривають та аналізують мотивацію держав, роль і значення міжнародних організацій у вирішенні низки гуманітарних проблем та забезпеченні розвитку гуманітарної сфери. Так, американські політологи Роберт Кеохейн та Джозеф С. Най (представники ліберальної школи) аналізують співпрацю у гуманітарній сфері через призму взаємозалежності економічних, соціальних, політичних складових, вирішальної участі міжнародних інституцій у сприянні співробітництва (Keohane and Nye, 2012); дослідники Олександр Вендт та Дж. Дж. Руггі (конструктивістський підхід) – як складову процесу формування спільних цінностей та норм, взаєморозуміння між державами, міжнародними організаціями та суспільствами (Wendt, 1999; Ruggie, 1998); американський політолог Кеннет Волтц (неореалістичний підхід) розглядає співпрацю в гуманітарній сфері як інструмент, яким держави користуються з урахуванням власних стратегічних інтересів, обмежуючи вплив та роль міжнародних інституцій (Waltz, 1979).

Серед досліджень вітчизняних науковців, тематика яких окреслена теоретичним аспектом питання співробітництва у гуманітарній сфері, слід виокремити праці С. Є. Горбатюк (Horbatiuk, 2018), А. І. Сушко, Е. В. Мамонтової та Т. М. Краснопольської, (Sushko *et al.*, 2022), О. В. Степанко (Steranko, 2012), Ю. В. Сохацького та П. П. Влоха (Sokhatskyi and Vlokh, 2025), та інших, які розглядають питання співробітництва у гуманітарній сфері в контексті гуманітарної політики, акцентуючи увагу на важливості ролі культури, освіти, науки та соціальних інститутів.

Мета дослідження Мета статті полягає у здійсненні комплексного теоретико-методологічного аналізу та уточненні змісту понять «гуманітарне співробітництво», «співробітництво у гуманітарній сфері», «гуманітарна сфера» і «гуманітарні принципи», визначенні їх

сутнісних характеристик та формуванні узгодженого понятійно-категоріального апарату для подальших досліджень в сфері міжнародних відносин.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять концептуальний, системний, дискурсивний підходи, що дозволяють комплексно проаналізувати сутність і зміст понять «гуманітарне співробітництво» та «співробітництво у гуманітарній сфері» в сучасному науковому дискурсі. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції й дедукції, а також спеціальні методи: термінологічний аналіз – для уточнення понятійно-категоріального апарату; порівняльний метод – для зіставлення існуючих наукових підходів до визначення досліджуваних понять; контент-аналіз та дискурс-аналіз – для вивчення особливостей їх використання у наукових працях і міжнародних документах; метод узагальнення та систематизації – для формування авторського бачення співвідношення понять «гуманітарне співробітництво» та «співробітництво у гуманітарній сфері».

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах ескалації локальних, регіональних та міждержавних збройних конфліктів, порушення принципів міжнародного гуманітарного права, наявності високого рівня кримінального насильства, економічної нестабільності, всеохоплюючих криз актуальності набуває питання розробки та впровадження ефективних механізмів зовнішньополітичного впливу.

Гуманітарні надзвичайні ситуації класифікують на дві широкі категорії: ті, що виникають внаслідок збройних конфліктів та інших ситуацій політичного, терористичного чи кримінального насильства, і ті, що спричинені катастрофами, включаючи події, пов'язані з екстремальними погодними умовами, продовольчими або медичними кризами (Aptel, 2024). У ХХІ столітті війни охопили значну територію Європи та Азії. За оприлюдненими Міжнародним інститутом стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies) даними щодо щорічного огляду збройних конфліктів, за останні три десятиліття саме у 2023 році тривала найбільша кількість (183) регіональних та місцевих конфліктів у світі, констатовано зростання кількості смертельних випадків та подій на 14% та 28% відповідно за період 1 травня 2022 року – 30 червня 2023 року (Mia, 2023). Це підтверджують і статистичні дані, оприлюднені у межах шведського проекту «Програма даних про конфлікти Уппсали» (Uppsala Conflict Data Program, UCDP), який з 1945 року збирає та аналізує дані про збройні конфлікти по всьому світу: саме 2022 та 2023 роки визнані як найбільш конфліктні роки у світі з часів закінчення холодної війни (Uppsala University, 2025). Значно зростає кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги, відбувається «експоненціальне зростання гуманітарних потреб» (Aptel, 2024).

У зазначеному контексті актуальними є питання розробки та вжиття заходів, спрямованих на зміцнення стійкості суспільства до будь-яких потрясінь шляхом забезпечення економічної стабільності, готовності до протистояння стихійному лиху та іншим катаклізмам, організації та надання гуманітарної допомоги із чіткими механізмами підзвітності, а також формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені, забезпечення розвитку гуманітарної сфери тощо. Важливу роль у цих питаннях відіграє співробітництво як складова міжнародних відносин, як один з ефективних та гнучких механізмів вирішення складних проблем. А отже, в умовах поглиблення світової гуманітарної кризи співробітництво у гуманітарній сфері є одним з пріоритетних напрямків міжнародної співпраці, що зумовлений необхідністю вироблення нових підходів та програм, спрямованих на вирішення питань гуманітарного характеру, забезпечення розвитку гуманітарної сфери.

При розгляді питання співробітництва у гуманітарній сфері слід звернути увагу на співвідношення зазначеного поняття із терміном «гуманітарне співробітництво». Доволі часті ці терміни вживаються у схожому контексті або ототожнюються. Водночас, між ними є суттєва відмінність. На нашу думку, поняття «гуманітарне співробітництво» багатогранне та вивчається у контексті міжнародного гуманітарного права, його норм та принципів, які лежать в основі відносин між країнами або міжнародними організаціями під час збройних конфліктів або кризових ситуацій, зокрема, обмежують методи та засоби ведення військових дій, захищають цивільне населення, військовополонених, жертв війни та збройних конфліктів. Поняття «співробітництво у гуманітарній сфері» ширше та охоплює не тільки питання надання гуманітарної допомоги, але й співпрацю саме у гуманітарній сфері – галузях освіти, культури, науки, спорту тощо, а отже ця сфера питань охоплює широкий спектр дій та програм, спрямованих на подальший розвиток, зміцнення довіри та підтримку стабільності у міжнародних відносинах.

Отже, як бачимо, зміст зазначених понять тісно пов'язаний між собою, особливо у контексті реалізації міжнародних проєктів та програм. Суттєві відмінності полягають саме у визначення цілей та сфер їх застосування. У нашому дослідженні увага акцентована на розгляді питання співробітництва у гуманітарній сфері саме у площині міжнародних відносин та міжнародного права, що охоплює й гуманітарне співробітництво.

Теоретичні підходи до трактування сутності поняття «співробітництво у гуманітарній сфері» ґрунтуються на розумінні співпраці як комплексу взаємодії між суб'єктами, спрямованої на досягнення спільних гуманітарних цілей (зокрема, захисту прав людини, розвитку культури, освіти, науки, спорту, забезпечення гуманітарної допомоги тощо). Отже, питання співробітництва у гуманітарній сфері розглядається у контексті різних наукових галузей: міжнародних відносин (як механізм реалізації міжнародних зобов'язань), політології (як складова зовнішньої політики), культурології (взаємодія культур), педагогіки (підвищення якості освіти та забезпечення освітніх обмінів) тощо, що свідчить про його міждисциплінарний характер.

Проаналізуємо ключові теоретичні підходи до визначення змісту поняття «співробітництво у гуманітарній сфері», що ґрунтуються на розумінні його як багатовимірного соціального процесу.

1. *Нормативно-інституційний підхід*: в основі знаходяться норми міжнародного гуманітарного права, що передбачені нормативно-правовими актами міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, РЄ та інші), міжнародними угодами, конвенціями та програмами. Відведено важливу роль та значення міжнародним організаціям (зокрема, ООН, ЮНЕСКО, Червоний Хрест та інші) у координації діяльності основних суб'єктів співробітництва у гуманітарній сфері (держав, громадських організацій), забезпеченні дотримання міжнародних норм, оперативному реагуванні на гуманітарні кризи, наданні гуманітарної допомоги (Dzhyhora *et al.*, 2025). У зазначеному контексті співпраця у гуманітарній сфері постає як правове зобов'язання держав та міжнародних організацій у напрямку забезпечення прав та свобод людини у сфері освіти та культури, забезпечення доступу до освіти та науки. Зокрема, Статут ООН, підписаний 26 червня 1945 року, розглядає питання співробітництва у контексті співпраці держав та міжнародних організацій у напрямку розв'язання міжнародних соціальних, економічних та гуманітарних питань, а також включає міжнародну культурну та освітню співпрацю, питання забезпечення поваги до прав людини та основних свобод (розділ I, стаття 1; розділ IV стаття 13, розділ IX стаття 55) (United Nations, 1945). Документи Організації з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), зокрема, Гельсінський заключний акт 1975 року (OSCE, 1975), Заключний документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі (далі – НБСЄ) (OSCE, 1989), та інші документи 1990-2000 років (OSCE, 2001) акцентують увагу на співробітництві у гуманітарній сфері (контакти між людьми, культура, освіта, інформація) як на важливому факторі розвитку міжнародних відносин з наголосом на повній повазі до принципів, що керують відносинами між державами-учасницями.

2. *Соціокультурний підхід*, що ґрунтується на культурній дипломатії, міжкультурній комунікації, культурних обмінах, які формують спільний гуманітарний простір. У зазначеному контексті співпраця у гуманітарній сфері виступає як платформа для спілкування та обміну інформацією, знаннями та традиціями, що сприяє толерантності та подоланню стереотипів. Основними акторами такої співпраці є держави, громадські організації, громади, заклади, медіа, митці та інші. У зазначеному контексті увагу слід зосередити на концепції «м'якої сили» (soft power), розробленої у 1980-х роках американським політологом, професором Гарвардського університету Джозефом С. Найєм (Nye, 1990), сутність якої полягає у здатності держав та інших міжнародних акторів впливати на світову спільноту не примусом, економічним тиском чи військовою силою, а шляхом переконання та привабливості, використовуючи такі інструменти як гуманістичні цінності (використання гуманітарної дипломатії з метою врегулювання конфліктів щодо порушення прав людини), культурний обмін (просування культури та цінностей країни, формування позитивного національного бренду) (Sokhatskyi and Vlokh, 2025), співпраця в інформаційному просторі, освіті та науці, культурі (програми культурних та освітніх обмінів студентів), організація гуманітарної допомоги (як частина зовнішньої політики) тощо (Nye, 1990, pp. 165-167). Застосування такого механізму може забезпечити довгострокові відносини та підтримку спільних цінностей. Натомість «жорстка сила» передбачає використання інструментів військової сили або економічних важелів та санкцій з метою примусу до виконання певних зо-

бов'язань. Однак, на думку автора концепції, хоч «жорстка сила» дозволяє досягти оперативних результатів, водночас вона здатна викликати негативну реакцію або обурення. Як зауважує Джозеф С. Най, в основі успішних міжнародних стратегій лежить збалансоване використання обох форм сили. У питаннях співробітництва у гуманітарній сфері застосування «м'якої сили» передбачає підтримку освітніх програм та програм обміну, просування культурної продукції, спортивну співпрацю, інвестування в розвиток та гуманітарну допомогу (Nye, 1990). Такі зусилля сприяють зміцненню довіри між країнами та зростанню впливу у міжнародному співтоваристві. Як приклад, сучасна активна співпраця у гуманітарній сфері України та Румунії, яка, зокрема, виступає як інструмент формування позитивного іміджу країн у прикордонних територіях. Таким чином, співробітництво у гуманітарній сфері є механізмом формування спільного культурного та інформаційного простору, що впливає на міжнародні відносини шляхом взаєморозуміння, а отже головну роль тут посідають такі аспекти, як відкритість та довіра.

3. *Конструктивістський підхід*: співробітництво у гуманітарній сфері розглядається як процес соціально конструйований, який створюється на основі спільних уявлень, ідей, комунікації, гуманітарних цінностях, довіри та взаєморозумінні між суб'єктами, що забезпечує відкриту та гнучку співпрацю. А отже, конструктивістський підхід розглядає співробітництво в гуманітарній сфері як інструмент довгострокового формування позитивних та стійких відносин між суб'єктами. Зазначений підхід є особливо важливим саме в українському контексті, оскільки співробітництво у гуманітарній сфері (зокрема, в культурі, освіті, в питаннях гуманітарної допомоги) сприятиме формуванню стійкого суспільства, суспільній згуртованості, відновленню України, впровадженню європейських норм та цінностей.

Таким чином, на основі аналізу теоретичних підходів констатуємо, що співробітництво у гуманітарній сфері визначається як цілеспрямована взаємодія або спільні дії головних акторів міжнародних відносин (держав, міжнародних громадських організацій, громади, заклади тощо), спрямовані на задоволення гуманітарних потреб, забезпечення захисту прав та свобод людини, розвиток культурних та духовних аспектів, реалізацію спільних гуманітарних програм тощо. Отже, співробітництво в гуманітарній сфері є важливим елементом гуманітарного та економічного розвитку, національної безпеки, успішної міжнародної інтеграції держави.

У той же час, окрему увагу слід приділити розгляду провідних теоретичних підходів до аналізу питання *гуманітарного співробітництва*, які розкривають різні аспекти його сутності та функцій, ролі та значення. Міжнародне гуманітарне співробітництво безпосередньо базується на основних принципах міжнародного гуманітарного права, що передбачає: дії держав та інших суб'єктів міжнародних відносин, спрямовані на забезпечення та захист прав і свобод людини, прав переміщених осіб, захист жертв війни, поранених та військовополонених, полегшення наслідків збройних конфліктів, забезпечення безпеки гуманітарної діяльності (зокрема, забезпечення безпеки програм гуманітарної допомоги в зонах конфлікту) (Kuchmii and Frolova, 2018, p. 7).

У зазначеному контексті можна виокремити кілька теоретичних підходів до визначення *гуманітарного співробітництва*.

З позиції *ліберального підходу* гуманітарна співпраця розглядається як інструмент просування демократичних цінностей, забезпечення прав людини, зміцнення миру та колективної безпеки, покращення якості освіти, охорони здоров'я, активізації культурного життя. Головна увага зосереджена на діяльності міжнародних інституцій та розвитку демократичних інститутів, які забезпечують стабільність та мирний шлях вирішення конфліктів між державами. Представники зазначеного підходу (зокрема, дослідники Роберт Кеохейн та Джозеф С. Най (Keohane and Nye, 2012) акцентують увагу на тому, що міжнародна співпраця, яка базується на загальнолюдських цінностях, принципах свободи та демократії, є результатом спільних інтересів держав у напрямку забезпечення стабільності та інструментом для покращення іміджу держави на міжнародній арені. Водночас науковці, акцентуючи увагу на «захисній ролі військової сили у відносинах» (Keohane and Nye, 2012), вважають виправданим втручання міжнародної спільноти з метою забезпечення миру та безпеки у тих випадках, коли відбувається порушення прав людини та агресія. Як бачимо, ліберальний підхід ґрунтується на пріоритеті індивідуальної свободи, захисті прав людини, верховенстві права, з цих позицій розглядає співробітництво у гуманітарній сфері як взаємовигідну взаємодію суб'єктів міжнародних відносин.

У контексті застосування ліберального підходу до визначення гуманітарної співпраці у сучасних умовах України можна вести мову про міжнародне співробітництво як основу для спів-

праці та підтримки у напрямку забезпечення миру та безпеки шляхом зміцнення демократичних інститутів та розширення правових механізмів впливу (Dydyk, 2025, pp. 289-298).

Під час аналізу гуманітарного співробітництва доцільно зосередити належну увагу та поставити акценти на питанні гуманітарного втручання (гуманітарної інтервенції), яке у залежності від конкретної ситуації може бути виправданим (зокрема, у питаннях захисту прав людини, підтримки міжнародного миру та безпеки), але й може бути використане для досягнення власних політичних та військових цілей (прикладом цього є постачання зброї Російською Федерацією (далі – РФ) на Донбас під виглядом «гуманітарних конвоїв», так звана «спецоперація» РФ з метою «захисту російськомовних жителів України»). При чому наголос у питаннях аргументації гуманітарного втручання зроблено на тому, що його наслідки мають бути ефективнішими, ніж можливі наслідки за умови бездіяльності. Водночас, тривають суперечки та дебати щодо легітимності та правомірності, етичності та ефективності гуманітарного втручання, адже такий механізм чітко не визначений у міжнародних договорах, викликає дискусії щодо моральності застосування сили з метою запобігання шкоди. Зауваження щодо аргументації гуманітарного втручання висловлюють окремі юристи-міжнародники, які наголошують на тому, що зазначений механізм підриває стабільність, ставить під сумнів принцип державного суверенітету, у той час, як держави зобов'язані дотримуватись міжнародного права, яке забороняє застосування сили (Tesón, 2001). Окремі українські науковці та зарубіжні вчені (Ю. Ємельяненко, О. Нігрєва, Г. Холзгріф (J. L. Holzgrefe) розглядали гуманітарну інтервенцію як загрозу використання сили з метою припинення масових порушень основних прав людини та наголошували на її неприйнятності, інші (Н. Градецька, М. Здоровега, Д. Вульф (Daniel Wolf) – доводили наявність підстав до втручання у внутрішні справи з питань, що належать до прав людини, та законність гуманітарної інтервенції. Обґрунтуванням гуманітарного втручання заявлена умова щодо обов'язкового дотримання стратегічного визнання його ефективності, пріоритетності першочергових цілей концепції гуманітарного втручання над реалізацією геополітичних інтересів держав (Zdoroveha, 2015, p. 107). Водночас, окремі науковці (Л. Тарасова, Лоуренс Фрідман (Lawrence Freedman)) звертають увагу на наявність внутрішніх протиріч у самому понятті: поєднання двох смислів – акції заради миру та стабільності і грубе порушення суверенітету держави (Levenets and Khryshcheva, 2019, pp. 33-35). Сьогодні питання гуманітарного втручання потребує глибокого політичного та правового аналізу із врахуванням етичного аспекту.

Відповідно до *конструктивного підходу*, пріоритетне значення у міжнародних відносинах набувають соціальні фактори: цінності, ідеї, норми, культурні наративи, а держави та їхні інтереси виступають важливою частиною структури міжнародних відносин. У зазначеному контексті гуманітарне співробітництво розглядається у напрямку спільного бачення світу, культурного взаєморозуміння і взаємодії. Дослідники конструктивного напрямку підкреслюють актуальність соціальних факторів у міжнародних відносинах, зокрема, розглядають ідентичність та інтереси держави в якості гнучкого результату історичних процесів. Зокрема, німецький політолог Олександр Вендт (Alexander Went) розглядає гуманітарне співробітництво як складову процесу формування спільних соціальних норм, ідей, цінностей держав у контексті гармонійного світового порядку та наголошував, що зміни в матеріальному світі є наслідком змін, що відбуваються в соціальному світі (Wendt, 1999). Дослідник Дж. Г. Руггі (John Gerard Ruggie) зосереджував увагу на співробітництві як соціальному конструкті, що сформований у результаті взаємодії суб'єктів міжнародних відносин (Ruggie, 1998, p. 880).

Як бачимо, при конструктивному підході увага акцентується на взаємодії основних суб'єктів міжнародних відносин, інформаційних потоків та інституцій.

Поглянувши з точки зору *неореалізму* бачимо, що у контексті міжнародної політики гуманітарне співробітництво виступає у якості інструменту політичного впливу, головними аспектами якого є підтримка державами гуманітарних проєктів з метою посилення власного іміджу; перевага політичного інтересу над гуманітарною метою у питаннях гуманітарної співпраці держав; гуманітарна допомога як інструмент контролю чи впливу в інших регіонах. Прибічники неореалізму при розгляді питань міжнародного співробітництва зосереджують увагу на наявності конфліктів інтересів та нерівності сил. Зокрема, американський політолог Кеннет Волтц (Kennet Waltz) зауважує, що у питаннях гуманітарної співпраці держави діють з позицій національних інтересів, а гуманітарні ініціативи виступають інструментами для досягнення стратегічних цілей (Waltz, 1979).

Співробітництво у гуманітарній сфері тісно переплітається з питаннями громадського здоров'я, оскільки обидва напрями спрямовані на захист людського життя, гідності та добробуту, особливо в умовах криз, конфліктів і надзвичайних ситуацій. Гуманітарні ініціативи, реалізовані міжнародними організаціями та державами, часто включають заходи з надання медичної допомоги, профілактики захворювань, забезпечення доступу до чистої води та санітарії, що є ключовими компонентами політики громадського здоров'я. Водночас ефективність таких заходів залежить від дотримання гуманітарних принципів — гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності, які забезпечують рівний доступ до медичних послуг для вразливих груп населення (World Health Organization, 2022). Таким чином, інтеграція підходів гуманітарного співробітництва та політики громадського здоров'я сприяє формуванню комплексних механізмів реагування на глобальні виклики, включаючи пандемії, збройні конфлікти та гуманітарні кризи.

Теоретичні підходи до визначення гуманітарного співробітництва у системі міжнародних відносин висвітлюють його різні аспекти, зокрема, акцентують увагу на єдності та спільності інтересів і дій основних суб'єктів міжнародних відносин (лібералізм), на формуванні спільних ідентичностей (конструктивізм), на розгляді гуманітарного співробітництва як інструменту політичного впливу (неореалізм). Водночас, на практиці найчастіше основні елементи зазначених підходів поєднуються. Гуманітарне співробітництво є важливим елементом міжнародних відносин, що базується на загальнолюдських цінностях та нормах міжнародного права, сприяє безпеці, стабільності та розвитку на глобальному рівні.

Таким чином, на підставі аналізу теоретичних підходів, нормативно-правових актів констатуємо, що співробітництво у гуманітарній сфері є складовою міжнародних відносин, яка охоплює сферу взаємодії між державою та іншими суб'єктами міжнародних відносин (міжнародними організаціями, недержавними акторами), що спрямована на захист та підтримку прав і свобод людини, забезпечення гуманітарної допомоги, розвиток гуманітарної сфери (освіти, культури, спорту тощо).

У зазначеному контексті увагу необхідно акцентувати на розгляді поняття «гуманітарна сфера», що також має різні підходи до трактування та розуміння сутності. Деякі дослідники (О. В. Степанко, В. Скуратівський, С. Чукут та інші) (Stepanko, 2012, pp. 201-208) розуміють під гуманітарною сферою виключно духовне життя людини та суспільства (духовну культуру), що, на наш погляд, не відображає цілісної картини змісту зазначеного поняття та залишає поза увагою саме соціальний аспект. На нашу думку, більш актуальним є визначення гуманітарної сфери як стратегічного ресурсу, напрямів державної політики, що забезпечують національні інтереси країни, розвивають її культурний, духовний, інтелектуальний та економічний потенціал (Horbatiuk, 2018, pp. 80-90; Prysiazniuk, 2023, 229-237; Sushko *et al*, 2022, p. 10). Як бачимо, зазначена сфера охоплює широку діяльність у галузі культури та духовного розвитку, освіти та науки, медицини, соціального захисту, захисту прав людини, надання гуманітарної допомоги з наголосом на таких ціннісних орієнтирах як людська гідність, свобода, толерантність.

Міжнародна співпраця у гуманітарній сфері в сучасних умовах є багатогранною та складною, потребує скоординованого підходу, дотримання гуманітарних принципів. Серед останніх основну увагу слід акцентувати на принципах гуманізму, нейтралітету, незалежності, недоторканості цивільного населення, які закріплені у міжнародному праві (European Union, 2008). Саме на цих принципах базуються гуманітарні стратегії та програми, що спрямовані на захист прав людини та порятунку життів. Зазначені принципи ґрунтуються на міжнародному гуманітарному праві та були затверджені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 46/182 від 19 грудня 1991 року «Посилення координації гуманітарної допомоги ООН» («Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations») (United Nations, 1991) та № 58/114 від 17 грудня 2003 року «Посилення координації у сфері надзвичайної гуманітарної допомоги Організації Об'єднаних Націй» («Strengthening of the coordination of emergency humanitarian assistance of the United Nations») (United Nations, 2003).

Принцип гуманізму передбачає пріоритетність цінності та гідності людини, наголошує на необхідності надання допомоги тим, хто опинився у скрутному становищі. Основна увага фокусується саме на людях, їх захисті та підтримці, особливо в умовах кризових ситуацій, стихійних лих та конфліктів.

Принципи нейтралітету та незалежності у гуманітарній співпраці передбачають невтручання озброєних сторін у гуманітарні операції, спрямовані на забезпечення безпеки і захисту, а також утримання громадських організацій від підтримки тієї чи іншої сторони у воєнних діях або політичних/релігійних/ідеологічних суперечках, адже незалежність вимагає від гуманітарних організацій автономності (European Union, 2008).

Принципи прозорості та підзвітності забезпечують відкритість та доступність інформації щодо змісту гуманітарних операцій, витрат та використання ресурсів при їх проведенні, надають можливість оцінити їх ефективність та результативність тощо.

Співробітництво у гуманітарній сфері також базується на принципі добровільності, що забезпечує добровільну участь та підтримку, водночас дотримуючись певних міжнародно-правових рамок.

Важливе значення мають етичні принципи, спрямовані на захист та повагу до прав і гідності постраждалих осіб: визнання рівної цінності кожної людини та прагнення надати допомогу усім, хто перебуває у скрутному становищі. Актуальність зазначеного питання полягає й в необхідності дотримання моральних викликів, таких як розподіл ресурсів та визначення пріоритетності надання допомоги, переваги між справедливістю та ефективністю тощо.

Дотримання гуманітарних принципів, вирішення етичних питань з дотриманням норм міжнародного права є основними елементами ефективного співробітництва у гуманітарній сфері.

Висновки. Співробітництво у гуманітарній сфері у міжнародних відносинах є багатограним поняттям, яке охоплює питання взаємодії основних суб'єктів міжнародних відносин – держав, міжнародних організацій, неурядових об'єднань, національних спільнот, спрямоване на задоволення духовних, культурних, освітніх, гуманітарних та соціальних потреб людини, забезпечення її прав та свобод, а також надання допомоги та захисту вразливих категорій населення, зокрема в зонах стихійних лих або конфліктів, із дотриманням гуманітарних принципів та норм міжнародного права. З теоретичних позицій співробітництво розглядається як складова «м'якої сили», що впливає на процес формування позитивних та ефективних міждержавних відносин. На нашу думку, співробітництво у гуманітарній сфері є важливим інструментом дипломатії та зовнішньої політики, що впливає на взаємодію суб'єктів міжнародних відносин, орієнтоване на підтримку та забезпечення прав людини, її гідності.

Попри зовнішню близькість термінів «гуманітарне співробітництво» та «співробітництво у гуманітарній сфері», вони не є тотожними ані за змістом, ані за функціональним призначенням. «Гуманітарне співробітництво» доцільно розглядати як ширшу, інтегративну категорію, що охоплює взаємодію держав, міжнародних організацій та інститутів громадянського суспільства, спрямовану на забезпечення прав людини, громадського здоров'я, розвиток культури, освіти, науки, а також реагування на гуманітарні виклики. Водночас «співробітництво у гуманітарній сфері» має більш прикладний характер і відображає конкретні напрями та механізми реалізації такої взаємодії в окремих секторах.

Отже, розмежування вищезгаданих понять сприяє підвищенню аналітичної точності досліджень і дозволяє уникнути термінологічної невизначеності, яка часто простежується в наукових публікаціях і практичній політиці. Більш того, сучасний дискурс дедалі більше інтегрує міждисциплінарні підходи, поєднуючи політичні, правові, соціокультурні та комунікаційні виміри гуманітарної взаємодії.

References

1. Horbatiuk, S.V. (2018), “Konseptualizatsiia modeli humanitarnoi polityky v Ukraini na suchasnomu etapi reform” [Conceptualization of the humanitarian policy model in Ukraine at the current stage of reforms], *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, (55), pp. 80–90, <https://doi.org/10.33990/2070-4011.55.2018.146717> [in Ukrainian].
2. Dzhychora, O., Banchuk-Petrosova, O. and Demianiuk, O. (2025), “Rol mizhnarodnykh orhanizatsii u konteksti suchasnykh mizhnarodnykh konfliktiv” [The Role of International Organizations in the Context of Modern International Conflicts], *Publichne upravlinnia i polityka*, 5(9), pp. 151–161, <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.11> [in Ukrainian].
3. Dydyk, O. (2025), “Konseptualizatsiia poniattia “mizhnarodna pidtrymka” v suchasnykh sotsialno-politychnykh doslidzhenniakh” [Conceptualization of the Term “International Support” in

Modern Social and Political Researches], *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 58, pp. 289–298, <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.58.36> [in Ukrainian].

4. Zdoroveha, M. (2015), “Problema lehitimnosti humanitarnykh interventsii u suchasnykh mizhnarodnykh vidnosynakh” [The Problem of Legitimacy of Humanitarian Interventions in the Modern International Relations], *Ukrainska natsionalna ideia*, 27, pp. 102–107, available at: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/9/16/paragraphs/812/vypusk27.pdf> (accessed: 18 January 2026) [in Ukrainian].

5. Levenets, A.V. and Khrishcheva, O. H. (2019), “Humanitarna interventsia yak vyniatok z pryntsyphu nevtruchannia” [Humanitarian Intervention as Exclusion From the Principle of Non-Intermediation in the State of Law], *Visnyk ONU. Pravoznavstvo*, 24(1), pp. 32–40, [https://doi.org/10.18524/2304-1587.2019.1\(34\).166786](https://doi.org/10.18524/2304-1587.2019.1(34).166786) [in Ukrainian].

6. Prysiazhniuk, S.V. (2023), “Humanitarna polityka Ukrainy yak strymuiuchy faktor hibrydnoi ahresii RF” [Humanitarian Policy of Ukraine as a Restraint Factor of Hybrid Aggression of the Russia], *Politolohichni visnyk*, 91, pp. 229–237, <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.229-237> [in Ukrainian].

7. Sokhatskyi, O.Yu. and Vlokh, R.P. (2025), “Miaka syla ta brend-natsii v epokhu hlobalnoi heopolitychnoi nestabilnosti” [Soft Power and Nation Branding in the Era of Global Geopolitical Instability], *Derzhava ta rehiony*, 2, pp. 152–157, <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2025-2-22> [in Ukrainian].

8. Stepanko, O.V. (2012), “Sutnist, meta, zavdannia ta skladovi humanitarnoi sfery” [The essence, purpose, tasks and components of the humanitarian sphere], *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 3(38), pp. 201–208, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_29 (accessed: 18 January 2026). [in Ukrainian].

9. Sushko, A.I., Mamontova, E.V. and Krasnopolska, T.M. (2022), *Humanitarna polityka derzhavy* [Humanitarian Policy of the State], Odesa, available at: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fb800bb6-8a8e-4ca7-b7e6-951690fe0d1a/content> (accessed: 19 August 2025) [in Ukrainian].

10. Aptel, C. (2024), “The Growing Gaps in Global Humanitarian Challenges”, *Issue Brief Observer Research Foundation*, No. 702, april, available at: <https://www.orfonline.org/research/the-growing-gaps-in-global-humanitarian-challenges> (accessed: 18 January 2026).

11. European Union (2008), “Joint Statement by the Council and the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council, the European Parliament and the European Commission”, *Official Journal of the European Union*, C 25/01, available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:42008X0130\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:42008X0130(01)) (accessed: 18 January 2026).

12. Keohane, R.O. and Nye, J.S. (2012), *Power and Interdependence*, 4th edn., Longman, New York, available at: <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/05%20Cooperation%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Keohane%20&%20Nye%20-%20Power%20and%20interdependence%20%5BCh%201-3%5D.pdf> (accessed: 18 January 2026).

13. Kuchmii, O. and Frolova, O. (2018), “International humanitarian cooperation within the framework of hybrid threats to the international security system”, *Political and Discourse*, 5(5), pp. 6–12, available at: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-5/03.pdf> (accessed: 18 January 2026).

14. Mia, I. (2023), “Armed Conflict Survey 2023: Editor’s introduction”, *International Institute for Strategic Studies*, available at: <https://www.iiss.org/publications/armed-conflict-survey/2023/editors-introduction/> (accessed: 20 February 2026).

15. Nye, J.S. (1990), “Soft Power”, *Foreign Policy*, 80, available at: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf (accessed: 20 August 2025).

16. OSCE (1975), *Conference on Security and Co-operation in Europe. Final Act*, Helsinki, available at: https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501_1.pdf (accessed: 20 February 2026).

17. OSCE (1989), *Concluding Document of the Vienna Meeting 1986 of Representatives of the Participating States of the Conference on Security and Co-operation in Europe, Held on the Basis of the Provisions of the Final Act Relating to the Follow-up to the Conference*, Vienna, available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/7/40881.pdf> (accessed: 18 January 2026).

18. OSCE (2001), *OSCE Human Dimension Commitments: A Reference Guide*, Warsaw, available at: <https://documentation.lastradainternational.org/lisidocs/202%20OSCE%20Human%20Dimension%20Commitments%20Guide.pdf> (accessed: 18 January 2026).
19. Ruggie, J.G. (1998), “What Makes the World Hang Together? Neo-utilitarianism and the Social Constructivist Challenge”, *International Organization*, 52(4), pp. 855–885, available at: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/5333872.pdf> (accessed: 18 January 2026).
20. Tesón, F.R. (2001), “The Liberal Case for Humanitarian Intervention”, *Public Law and Legal Theory Working Paper*, No. 39, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=291661 (accessed: 18 January 2026).
21. United Nations (1945), “*Charter of the United Nations*”, available at: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (accessed: 20 August 2025).
22. United Nations (1991), “*Strengthening of the Coordination of Humanitarian Emergency Assistance of the United Nations*”, A/RES/46/182, available at: <https://docs.un.org/en/A/res/46/182> (accessed: 20 February 2026).
23. United Nations (2003), “*Strengthening of the Coordination of Emergency Humanitarian Assistance of the United Nations*”, A/RES/58/114, available at: <https://emergency.unhcr.org/sites/default/files/General%20Assembly%20Resolution%2058-114.pdf> (accessed: 18 January 2026).
24. Uppsala University (2025), “*Uppsala Conflict Data Program*”, available at: <https://ucdp.uu.se/> (accessed: 18 January 2026).
25. Waltz, K.N. (1979), *Theory of International Politics*, University of California Press, Berkeley, available at: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf (accessed: 20 August 2025).
26. Wendt, A. (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, available at: <https://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/Wendt-Social-Theory-of-International-Politics.pdf> (accessed: 18 January 2026).
27. World Health Organization (2022), *World health statistics 2022: monitoring health for the SDGs*, World Health Organization, Geneva, available at: <https://www.who.int/data/gho/publications/world-health-statistics> (accessed: 20 June 2025).

Стаття надійшла / Received: 03.03.2026

Схвалено / Accepted: 15.06.2026

Опубліковано / Published: 30.06.2026